משנה · אחרונים · לחם שמים · סדר קדשים

לחם שמים על משנה תמיד

רבי יעקב ב"ר צבי [היעב"ץ] עמדין

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

לחם שמים על משנה תמיד

רבי יעקב ב"ר צבי [היעב"ץ] עמדין

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/לחם-שמים-על-משנה-תמיד/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
משנה א 5
משנה ב 6
משנה ג 6
משנה ד 7
פרק ב 7
משנה א 7
משנה ב 8
משנה ד 8
משנה ח 8
פרק ג 8
משנה א 8
משנה ד 9
משנה ה 9
משנה ו 9
משנה ז 10
משנה ח 10
משנה ט 11
פרק ד 23
משנה א 23
משנה ב 24
משנה ג 24
פרק ה 25
משנה ד 25
משנה ז 25
פרק ו 25
משנה א 25
משנה ב 25
משנה ג 26
פרק ז 26
משנה א 26

משנה ב 26
משנה ג 26
משנה ד 26

פרק א

משנה א

הצעה למסכת תמיד

ידוע מה שאמרו רז"ל שאמר הקב"ה לאברהם אבינו. כבר תקנתי להם סדר מעמדות כו' ואמרו כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה כו'. וע"ע בהצעה לפני מסכת מדות. לפיכך לא לריק הוא יגיענו בה ועמלנו בסדר עבודה.

יש לידע המפרש למסכת תמיד בש"ס. אינו פירש"י אלא של רבי שמעיה תלמידו של רש"י.

בית הניצוץ אית דמפרשי שהיה גבוה ופתוח נגד רוח מזרח. והיו נצוצי חמה מכים עליה. והשאר היו נמוכים. שלא זרחה עליהם השמש.

זקני בית אב המשמר היה מתחלק לשבעה בתי אבות כמנין ימי השבוע. רע"ב.

ובגמרא שילהי מנחות (דקז"ב) משמע. שלא היו אלא ששה בתי אבות. כמנין ימי החול (וכן הוא בירושנמי ספ"ה דשקלים) ופירש"י שם בשבת כולן שוין. וכפרש"י שלהי פרק מקום שנהגו (והכי מוכח התם) וס"פ נושאין.

ונראה שר"ל. כל בתי אבות של משמר העובד אותו השבוע. שוין בשבת. כדרך שכל המשמרות שוות ברגלים. וצ"ע מניין.

אמנם בתוספתא דתענית. ובר"מ ה"ל כלי המקדש. יש דרך אחר. שלא כדברי זה. ושלא כדברי זה. ומשמע שאין כל המשמרות חלוקין לחלקים שוים. אלא יש מהן לשלשה ולארבעה וכו'. גם שאינן שוין בשבת. ועיין ד"ה (א"ט) משמע כרע"ב. וצ"ע בירושלמי פ"ד דתענית.

וצריך לדעת ג"כ. ששתי משמרות קבועות היו שם בשבת. אחת משמשת שחרית. ואחת ערבית. כמ"ש בס"ד שילהי סוכה.

א"כ כשאנו אומרים כל בתי אבות שוין בשבת. כל בתי אבות של משמר היוצא. שוין בשל שחר. ושל הנכנס שוין בערב.

וזקני בית אב ישנים שם כתי"ט בחציה שבחול.

ולא משמע הכי לשנא דמתניתין. דמוקף רובדין סביב מארבע רוחותיו משמע ודאי. ועלה קאי. ישנים שם. סתמא אכולהו קאמר. **ואין** נראה לומר. משום שהרובדים היו זיזין בנוים בכותל בולטים לאויר הלשכה. הי"ל דין עליות שלא נתקדשו. דליתא. אלא כדבעינן למימר בס"ד.

איש כסותו בארץ בהא ודאי נ"ל בחציה שבחול. שראשי פספסין מבדילין. כמ"ש פ"ק דמדות. היינו משום שהילדים רגילים בטומאה (כדאיתא בהישן דמשו"ה לעולם חולצין) והיינו דמסיק הכא ארע קרי כו'. מאי דלא שייך בזקנים. אבל משום שכיבה גרידא ודאי ליכא קפידא. דשכיבה אינה תשמיש של גנאי. **תדע** מדדייק תלמודא (קידושין עח"ב) אקרא דשמואל שוכב בהיכל. והא אין ישיבה בעזרה כו'. תיפוק ליה דתשמיש גנאי הוא. ואסור אף למלך בעזר' אצ"ל. בהיכל. **ותו** דהא ודאי אף לשכה הפתוחה לחול בלבד. לא גרעא מהר הבית גרידא. דאסור בו כל תשמיש של בזיון. כמו ששנינו לא יכנס אדם להר הבית במקלו כו'. **איברא** בית המוקד בחציו של חול. נמי פשיטא דחמירא קדושתיה מהר הבית. אפ"ה שכיבה שריא ביה. ש"מ דלא מקריא תשמיש גנאי. ומעתה יש ק"ו לעליה דבית הכנסת שלנו. אבל תשמיש של גנאי. ודאי אסור בהם. ודלא כמרדכי שהביא ב"י בא"ח סקנ"א. כמ"ש שם במור וקציעה בס"ד.

ומניחין אותן תחת ראשיהן לא תחת ראשיהן ממש. לפי שאסור להשתמש בהן שלא בשעת העבודה **שמוש** הגוף של לבישה. והצעה לשכיבה והדומה. רפ"ז דיומא. ועיין עוד פרק קמא דמדות בס"ד.

וב"כ של כבוד היה שם באותה מחילה שלא נתקדשה. ועמ"ש בס"ד שילהי מדות.

משנה ב

הממונה על הפייסות מתיא בן שמואל היה נקרא.

בא מדרך הר הבית.

ודופק על שער בית המוקד הפתוח לחול. ששני שערים היו לו כדתנן מ"ז פרק קמא דמדות.

יבוא ויפיס אחר תקנה נשנית משנה זו. וקסמיך תנא דידן. אההיא דתנן התם ברפ"ב דיומא.

משנה ג

נטל את המפתח סתמא משמע דאיהו ניהו הממונה דלעיל. **ולא** אותו ממונה שעל השערים. דאחרינא הוא. ובן גבר שמו. במשנה דשקלים רפ"ה. **ומשו"ה** נמי לא היה צריך להגביה הטבעת. שמפתחות שערי העזרה הגדולה מונחים תחתיה. אבל זה מפתח קטן של פשפש. לא היו מצניעין אותו שם. אלא היה מזומן בידיהם. כמו אותו של שער הפתוח לחול. שבודאי היה מוכן אצלם. כדי לפתוח מיד. כשיבוא הממונה וידפוק. כך זה של פשפש.

אלו הולכין כו'. ע"פ רע"ב. **צ"ע** היכן היו אלו האכסדראות. ומדקאמר דרך המזרח ודרך המערב. ולא צפון ודרום. נראה שבית המוקד היה עומד כנגד י"א אמה של עזרת ישראל. דוק. והיו אלו מצד מערב. מקיפין והולכין שלש רוחות. עד שהגיעו למזרח אצל אחיהם. שהלכו לצד מזרח דרך קצרה. שהם לא הוצרכו. ללכת רק בצד צפון. ומשם פונים למזרח. ופוגעים אלו באלו.

שלום הכל שלום לפמ"ש רע"ב אין כאן כפל לשון.

משנה ד

בין הכבש למזבח כו' ע"ל המפרש בתי"ט. עד אצל מקום שכלה הכבש. **ר"ל** שכלה הכבש אצל המזבח. ששם עושה זויות חדודה. באותה קרן היתה מחתה מונחת. נמצאת בזה נתונה היא בין כבש למזבח. במערבו של כבש. ובדרומו של מזבח.

ולא נר בידו עתי"ט. דמשום שהלך יחידי הו"א שהיה נר בידו. קמ"ל דלא. **ברם** טעמו בצידו שינוי. שלא היה צריך לכך. לאפוקי מאותם שנחלקו לכתות דלעיל. שהיו הולכין באכסדראות ומקיפין את העזרה באפלה. כי שם לא יוכלו לראות אור המערכה. לפיכך היו צריכין לאבוקות.

מוכני לכיור עיין בפרע"ב שfתב. ורמב"ם אמר שהמוכני הוא כלי סביב לכיור כו' ושם היו מניחים המים בלילה כו'. **דברים** זרים אני רואה כאן. וגם תי"ט לא חלי ולא הרגיש.

שוב עיינתי בחבור הר"מ ומצאתי הראב"ד הרגיש בו. ועכ"מ שם.

וחתה לא פחות מקומצו. ולא יותר ממלא המחתה.

למזרחו של כבש כעשר אמות. ע"ל המפרש (בתי"ט) וק"ל לרבנן דלא מיקרי השלכה בפחות מן ך' אמה. **לא** כן. אלא יותר משלשים אמה. היה מרחק השלכה זו. כדאיתא פק"ק (דסד"א).

פרק ב

משנה א

ראוהו כו' נטלו כל היכא דתני כה"ג לשון רבים. כל כהני בית אב שוים בדבר.

וקדשו לשון המפרש. הואיל ורוצין לקדש ידיהם ורגליהם לצורך עבודה. רשאים ללכת בין האולם ולמזבח. **עמ"ש** בס"ד מ"י פ"ג דיומא.

סודרין אותן בסובב על הכבש כך הוא בגמרא ובת"כ. **ורע"ב** לקח פירושו מפיר"מ.

ולא אדע מנין לו. **אבל** זה אמת. שלא היו סודרין אותם בכבש למטה מן הסובב. ששם לינה פוסלת (לכן מ"ש המפרש בזה. דכבש כמזבח לכל מילי. ליתא) אלא דווקא מן הסובב ולמעלה דינו של כבש כמזבח.

משנה ב

וברגלים לא היו מדשנין אותו לפמ"ש ריש מדות שמקום המזבח אינו מקורה. **אירע** בזה נס יותר גדול. ויקר בעיני מכל הנסים שנזכרו במקדש. שעל כרחך לא שלט שם הרוח הנושב. ולא גשמים יורדין עליו. עם היותו מגולה לאויר. שאלמלא כן. לא היה אפשר לעמוד בעזרה. מפני האפר שהיה מתפזר על פני כולה. בעת שכל ישראל נמצאים בעזרה להראות את פני ה'. וגם בסוף הקיץ. ימי גשמים הם ורוחות נושבות מצויות תדירות. אעפ"כ הניחו כרי הגדול של אפר. ולא הזיק להם. איה איפה נס גדול מזה. וצ"ל שנכלל בולא נצחה הרוח את עמוד העשן. שגם האפר בכלל זה. ועמ"ש שם בפ"ה דאבות בס"ד. **מימיו לא נתעצל הכהן כו'** מי שמוטל עליו לעשות. המפרש. **נראה** שרצה לומר אע"פ שבודאי אין פייס לדבר זה. מכל מקום לא היו מניחין לעשותו. כי אם על ידי כהני בית אב בלבד.

משנה ד

האליתא הוא מלשון גמרא מפשת אלוותא. וקרוב ללשון משנה. באלה (פ"ו דשבת. עמ"ש שם. ובפי"ו דכלים) שהוא המקל. ואלו הם קסמין דקין. יאמר ממנו אליתא. לקטנותה. כמנהג הנשון להאריכו. שיורה על קטנותו (ע"ד בד בודידה) ויתרבה. כמ"ש בפ"ג דפרה באליתות.

משנה ח

משוך מן הקרן כאן צריך להיות נקודה מפסקת. וכלפי צפון ארבע אמות דקאמר. מכוליה מזבח קחשיב. וכך צריך להגיה בלשון תי"ט. חוצה מאלו הד"א יסוד סובב קרן והלוך מיד. וכ"ה לשון רש"י.

פרק ג

משנה א

מי שוחט עמ"ש מ"ג פ"ב דיומא בס"ד ורפ"א דזבחים.
והגרה כתי"ט על רע"ב ולא דק. **עמ"ש** בס"ד ביומא פרק ב'.
זכה מי שזכה מ"ש רע"ב מי שעלה לו הפייס זורק. עמ"ש שם בס"ד.

משנה ד

ללשכת הכלים צ"ע אם היא אותה של פ"ז דשקלים. ואף היא סתומה ונעלמה. לא נודע איה איפה מקומה.

משנה ה

ננסין שלא היו גבוהים כשאר עמודים.

ורביעית כמו מאת רביעית (מלכים א"ז) פירוש חתיכת עץ מרובעת. וי"ג ורביעים. ל"ר זכרי. ושמא על שם שמונחים רובעים על עמודים.

משנה ו

מקדימין לפני עשיית התמיד. כסדר מערכה. הטבה קודמת לדם התמיד.

וארבעה כלים תמיהא לי טובא. שלא הזכירו במשנה כלל מהבאת פך שמן למנורה. ומי הוא המביאו עם שמן המאור. ואם מסתמא המיטיב הנרות. הוא מביאו עמו. מ"מ דבר תמוה. שהזכירו הטפל. והעיקר לא נזכר כל עיקר.

הטני לתת בו דישון מזבח הפנימי.

והכוז לתת בו דשון המנורה.

מחזיק שלשה (כצ"ל. ונשמט במשניות של תי"ט).

קבים וחצי הם אחד מי"ב של חמש סאים גחלים. שהיו צריכין לקטורת. ש"מ שיעור אפר. בערך הגחלים שמהם נעשה. הוא אחד משנים עשר. אבל אין כל העצים שוים.

דומה לתרקב גדול עתי"ט. שיש כאן שבוש גרסא. **ונ"ל** סבת השבוש לסופר. מחמת קתון השנוי בצדו. כי גם הוא משוער המדה. כמו ששנינו בכלים רפי"ד. ועם כל זה שנה בו התנא גדול. וצריך לומר. לפי שמשתנה בשטחו ובצלעיו. על כן יש ממנו נראה גדול. ויש קטן. עם היות שניהם מחזיקים מדה אחת בשוה. לכן לשון גדול אצל כלי מדה. אין זר אתנו. מטעם זה (לא כמו שחשב תי"ט) רק מחמת היות הטני קטן מתרקב האמיתי. לפיכך דעתי נוטה להחליטו לט"ס. בסבה הנ"ל שנתנה מכשול לסופר המעתיק. **אמנם** אינו הכרח כל כך. כי לפי מה שכתבתי גם זה מתיישב בדוחק. ועוד מה שהוא קרוב למדה. נקרא כך בשם המדה ההיא הקרובה אליו. כאילו הוא שלם המדה. רק שזה נקרא גדול. וזה קטן. להבדיל ביניהם. כמו שנהוג גם בלשון בני אדם לומר חצי מדה גדול. חצי מדה קטן. וכן אומרים פרסה גדולה וקטנה. וכן בחלקיה. גדול וקטן שם הוא. כידוע בכל הלשונות. הלכך מ"ש תי"ט אין בו ממש. גם העד שהביא מפ"ה לא כיון עדותו. וערבך ערבא צריך. אך לפמ"ש שם בעזה"י. יצדק שם בטוב.

לקתון גדול של זהב נראה דהיינו קתון שמקדש כ"ג ממנו. **והיינו** נמי גדול. לפי שהוא צריך לפחות להיות מחזיק מים הרבה. לקדוש ידים ורגלים.

משנה ז

בא לו נראה שהממונה על נעילת השערים. דפ"ה דשקלים. הוא שבא לפני השנים הנ"ל. היינו דקתני בא לשון יחיד.

שער הגדול שנפתח נראה שהיו תוקעין לפתיחת שער ההיכל. כאותה ששנינו שילהי סוכה. ולאו דווקא לשערי העזרה. ועמש"ל דסתם שערים. כל שערי המקדש במשמע. והתקיעה היתה תר"ת בחצוצרות של כסף. ועל ידי כהנים היתה נעשית ואין פוחתין משתים. **וצ"ע** היכן עמדו התוקעים. אם על שולחן החלבים. או על מעלות האולם.

משנה ח

גביני ולפי שאותו האיש ששמו היה גביני. הוא בלבד שהיה קולו כל כך חזק. לפיכך כרוז. קמ"ץ חול"ם. בפלס גדול קרוב. וכן בארמית. וכרוזא קרא בחיל. בתוספת אלף כמנהג. מזכירו בשמו.

החליל בשנים עשר ימים בשנה.

הצלצל בכל יום. עפ"ב דערכין.

מכוור יעזר. תרגום ירושלמי מכוור.

קול של כ"ג בשעה שמזכיר את השם כו' שהכהנים והעם העומדים בעזרה היו אומרים בשכמל"ו כו'. ועל אותו קול הוא אומר כן. אלא שמיחסו לכ"ג ראש המדברים. ואין נראה שיהא קול של כ"ג לבדו כו'. דדילמא לא הי"ל קול גדול. תי"ט. **ונראה** שר"ל. כי מאחר שגם הכהנים והעם אומרים עמו אז. מנין לנו לומר שקולו של כ"ג בלבד הוא שנשמע. שמא קול המולה גדולה בקול מחנה אלהים. קול המון ישראל הנאספים אז שם. הוא שגרם השמעת הקול בשעה ההיא למרחוק. וכן דייק התי"ט עוד מלשון בשעה. ולא אמר התנא כשמזכיר השם. **והם** מילי דכדי במ"כ. לית בהו משתא לגמרי. חדא. דהכהנים והעם עונין אחריו תנן. נמצא אחר שפסק קולו של כ"ג ענו הם אחריו. ואם אתה אומר שמחמת קול העם הרב שהיה אז באותה שעה. נשמע הקול עד למרחוק. הרי זה קול העם. ולא קולו של כ"ג. והוא הפך לשון התנא ברור מלל. קולו של כ"ג. ואיך יתלה בו וייחס אליו. מה שאין לו חלק בו בעצם. ועוד אשתמיטתיה לתי"ט הא דאיתא בפ"ק דיומא ובפ"ג. וכבר אמר אנא ה' ונשמע קולו בירחו. הרי מבואר שלא מחמת קול העם הרב כי חזק הוא. אמרו כך. אלא דווקא על קול כ"ג לבדו נתכוונו. שהרי העם לא ענו דבר אחר אמרו אנא השם. עד שסיים הפסוק כי ביום הזה יכפר וגו'. ומעתה נסתר

גם הדיוק שבנה מלשון בשעה. כי הלא ודאי היה צריך לומר כן. מפני שמיד באמרו אנא. היה נשמע הקול בירחו. לפיכך תפס לשון כולל. הטפל עם העיקר. שהוא הזכרת השם. והסבה להרמת הקול. לכן תלה בו. וזה לפ"ד התי"ט. שחושב שיש בלשון זה משמעות משך זמן דווקא. מה שאינו כן באמת. כמו שיוצא הרגיל בלשון משנה הרבה לשון בשעה. בלי שיורה משך.

עוד חשבתי בכוונת תי"ט הסתומה בכאן. שמא נתכוין לומר. מאחר שכהנים גדולים משתנים תמיד. אינו נראה שיהא המכוון על קול כ"ג לבדו. ואע"פ שהיה צריכים למנות כ"ג. הגדול גם בכח. מ"מ רחוק הוא שכל הכהנים גדולים יהיו כל כך גבורי כח ואדירים בקול חזק נשמע תמיד מרחוק עשרה פרסאות בשוה. שמא היו לפעמים איזה כ"ג שלא הי"ל קול גדול. ותו דתנא בבית שני קאי. דלא הוו מוקמי כהאי גוונא. ר"ל גדול מאחיו דווקא. אלא הכסף יענה את הכל. ולא את הקול. **וגם** זה אינו כלום. כי מי הגיד לו ששנה התנא דברי וי"א. להיות כלל לכל כהנים גדולים ובכל זמן. שאין בכלל זה אלא מה שבפרט. ר"ל אותו הכ"ג שהיה לו קול אדיר וחזק. הוא שהיה קולו בהזכרת השם שומעין מירחו. בודאי אין כל כ"ג בכלל הזה. אבל כל בעל קול. ישנו בכלל. כל זה פשוט.

אכן עדיין לא נתקררה דעתי בענין הלז. כי ודאי צריך טעם. מדוע נשמע ונעשה כל הדבר הגדול הזה בדברים השנויים כאן. בירחו דווקא. לא זולת. ואם באמת הקול נשמע בעשר פרסאות רחוק מירושלם. לחזקו וכחו הגדול והעצום. הלא ישמעוהו בכל העיגול של מרחק הזה סביב ירושלם. והיו המקומות רבות מאד שומעי קולו. למאות ולאלפים. ולמה לא השמיענו כזאת בזולת ירחו לבדה. הלא דבר הוא. וזה יקשה לכל הדברים הנזכרים בענין זה במשנתנו. **הילכך** נראה לי. שאין הדבר טבעי. לא מחמת חוזק הקול הגדול ותעצומו. כי לא שייך לומר כן בקול החליל והצלצל. אבל הוא דרך פלא. אמנם המקום ירחו הוא הגורם להשמיע ולהודיע כל האותות הגדולות האלה. בהיותו מקום מקודש שני לירושלם. ראשון לכיבוש הארץ. ושם היה משכן ללהקת בני הנביאים בימי אליהו ואלישע. ולסנהדרין גם אחר החורבן ולחכמים בעלית גוריא (סנהדרין יא"א) גם אחר החורבן. וכבר הפליג גם יוסיפון מגדולת מעלת תהלת המקום ירחו לרה"ק ולק"ה. וכן היה שם קבוץ למעמדות.

לבאור פירוש משנה זו קראתי בשם **נר תמיד**

משנה ט

שתי נרות מזרחיות ע"פ רע"ב האי תנא סבר נרות מזרח ומערב מונחים. **עמ"ש** בס"ד בקונטרס בנין בית הבחירה פ"ג. **ולמ"ד** צפון ודרום היו מונחין. צע"ג היכי עביד הטבת

חמש נרות. ושתי נרות. ובעזה"י כבר בארנו. דיבר זה היטב הדק בסדר עבודה שלנו בבית אל. יע"ש.

שם עביד רובא. **ר"ל** רובא דאפשר.

שם ואע"ג דכתיב בהיטיבו הנרות כו' הכי עדיף שלא להיטיב כ"א נר אחד כו' ולהניח השני שלא להיטיבו עד הערב. **אני** אינני אומר כן. כי מדוע לא נאמר. שמכל מקום לעולם גם בו מתקיימת מצות הטבה אף בשחר. כי לא ימלט מהיות בו פחם. אחר שדלק כל הלילה. עם שלא כבה בנס. לא יוכרח מזה שלא יעשה פחם בראשו. והיה הכהן הזוכה בו. מטיבו בהסרת הפחם ממנו עכ"פ.

וכך אני אומר גם בכל הנרות. הן בחמש שמיטיב תחלה. והן במזרחי. שאם מצאן דולקין בשחר. אינו מכבן. אלא מקיים בהן מצות הטבה. בהסרת הפחם מראשי פתילות. ודיו. שעל שם כך נקראת הטבה בעצם. כמש"ע להלן בס"ד.

עיין בפירוש רע"ב. ז"ל ומה שמיטיב חמש של צד מערב תחלה. ולא חמש של צד מזרח. ולבסוף שתים של מערב. ומהם הי"ל להדליק. ולא עביד הכי. משום דכתיב להעלות נר תמיד כו' אמרה תורה קבע נר כו'. **ואני** אומר. בלא"ה לא קשיא מידי. דאם מצא שתי מזרחיות דולקות. מדוע יכבם. ועל כרחו הוא צריך לעבור עליהן להניחן דולקין. ולדשן המערביות. וכשמצאן שכבו. אומר אני. אין הכי נמי מדשנן תחלה. שלא לעבור על המצוה. **ואי** קשיא הכי קשיא. הנע בעצמך שלא כבו כולן. הרי מכל מקום מתחיל לדשן מערביות. דבודאי בחד גוונא עביד כל זימנא. ואע"ג דלא אתפרש בהדיא במתניתין. משום דלא שכיחא וסתמא כפירושו. והשתא תקשי כהאי גוונא אמאי קעבר על המצוה. להכי אהני מאי דמסיק. משום כו' אמרה תורה קבע נר כו'.

מצאן שכבו מדשנן כו'. לא שהיה נותן פתילה ושמן חדשים כו' שהרי לעולם אין מטיבין שתי מזרחיות אלא לאחר שחיטת התמיד. רע"ב.

אומר אני מי יגיד לנו. שאם אירע שכבו. שלא ייטיב ויחזור וייטיב. ובראשונה אינו נותן בה אלא מעט שמן. ואחר דם התמיד. חוזר להיטיב שתי נרות. שנותן בהן שמן כמדתן. ובזה סרו כל תמיהות רשב"א.

אולם לברר הדברים כשמלה חדשה. אציג פה השגותי על פירושו של רשב"א בתשובותיו. שהעתיקו תי"ט בקצור. ומימי לא ראיתי דבר זר ומר כמוהו. מה גם לגדול כמותו. אף אם הלך בעקבות רבו הרמב"ן ז"ל. שעוות עליו את הדרך. והילך מה שכתבתי בס"ד על סדר דברי רשב"א בתשובותיו (סימן ש"ט) ואסמוך על המעיין אשר ירצה לעמוד

על שרשי הדברים ולירד לעומקן. שיקח ס' תשובות הנ"ל לפניו. אז ישכיל ויבין. כי אין להטריח על המעיין ולהכפיל הדברים. ודרך קצרה בחרתי.

ז"ל רשב"א שנינו בתמיד כו'. ואמת כי לפי פשטן של דברים נראה. שהמשנה שבפרק החלו. ובריייתא דת"כ. פליגן אמשנה דפרק א"ל הממונה. וכ"כ הרמב"ן ז"ל. ע"ש דרמי מתניתין ובריייתא אהדדי. ומשבש לבריייתא. וסמי יתה מקמי מתניתין. **ואשתמטיתיה**. דלאו בריייתא לחוד היא. אלא מתני' ומתני' היא. וכמ"ש רשב"א. ומתוך כך יצא לדון בדבר חדש. אשר כל שומעו ישתאה וישתומם על המראה. ובמחילת כבודם. דהנהו תרי גברי רברבי. כוותייהו דרמב"ן ור"ש תלמידו. טרחי בכדי ואשתבוש.

וברירא מילתא טובא דלא קשיא מידי. ואין כאן סתירה כלל. והא דתנן בפ"ג. איירי כשבא להיטיב חמש נרות בתחלה. קתני מצא שתי מזרחיות דולקות. מדשן השאר. הם החמש שמיטיב ראשונה. ומניח אלו השנים דולקין. עד בוא עת הטבתן. אחר דם התמיד כמצותן. לכן כשמצאן שכבו. מדשנן ומדליקן. לפי שאין עכשיו עיקר מצות הטבתן בעצם (רק על פי המקרה שכבו. ומצותן שיהו דולקין עד שתגיע עונת הטבתן העצמית) אח"כ מדשן החמש כמצותן. ומניחן לאלו השנים דולקין. עד אחר דם התמיד.

ועסק התנא בסדר תמיד השחר כהלכתו (שהתחיל בו) עד שמגיע להטבת שתי נרות. בפרק ששי. אחר שגמר עבודת התמיד. חזר להטבתן של שתי נרות הנשארות. והוצרך לפרש דינן. ואמר נכנס מצא שני מזרחיים דולקין. מדשן המזרחי. ומניח המערבי דולק. והיינו בזמן שהשכינה שורה בישראל. כמו שכתוב בפירוש שהביא רע"ב בשם ר"ב. והכל ברור בלי גמגום. ולא חלו עליו פקפוקי רשב"א כל עיקר. אבל פירושו של רשב"א רחוק וזר. אין לו מקום ולא ציור בשכל הישר. במחילת כבודו הרב נשתבש מאד בכאן. והפך הענינים. ריחק את הקרוב. וקירב את הרחוק בזרוע. לא ראיתי כהנה לרוע. והנני משיב בעזה"י על כל חלומותיו ודבריו.

הנה מה שחשב לבטל דברי הר"מ. בהטבה שהיא הדלקה. אע"פ שאין זה מענין המבוקש בכאן. שאינו אלא לבאר המשניות בלי סתירה.

אומר אני. שגם בזה לא אמר כלום. ודעת הר"מ עיקר בעיני. וכך הוא הענין. הטבה האמורה בתורה. אינה אלא הכשר הארת הנרות שידליקו יפה. שהוא הטוב שלהן בודאי. וכן הוא ענין הטוב הראשון האמור בתורה. וירא אלהים את האור כי טוב. וכה"א ומתוק האור וטוב. וכוונת הכתוב בנרות בהיטיבו. הוא התקון (כדברי אונקלוס) והוא שישתדל הכהן המיטיב שיאירו הנרות היטב תמיד. כל היום גם כן. כי מדליקן בערב בתחלה. והולכין ודולקין כל הלילה. עד שנעשה פחם בראשן של פתילות. ומחשיך אור

הנרות. שאינו מאיר יפה בבוקר. לפיכך הזהיר הכתוב. שייטיב אותן בבוקר. כדי שיהא אורן מאיר ומבהיק בטוב. כמו בשעת הדלקה. **וזה** לפי שעל פי הרוב לא כבו בבוקר. אמנם אם כבו. בודאי צריך לדשן ולהיטיב ולהדליק. והדלקה זו בכלל ההטבה. שכל עיקר המכוון בזה. אינו אלא לגרום הארת הנרות היטב כנזכר. **ואין** סתירה ממה שאמרו בפש"מ מטיבה ומדליקה. כי לפעמים נקראת הפעולה על שם התחלתה והזמנתה. וכמו שעל כרחך אתה אומר בלשון דשון. שהוא בעצם וראשונה מורה על הסרת הדשן בלבד. ואע"פ כן קורא התנא להטבה. שהיא בעצם מלוי שמן ונתינת פתילה חדשה. ג"כ דשון. למה שהוא הכשר ההטבה. הקודם לה בהכרח. על כן יכלול הדשון גם ההטבה. כל שכן לשון הטבה שכל עיקר הוראת המלה. אינו אלא הטבת האורה כנ"ל. שתכלול גם את ההדלקה לפעמים. והכל לפי הענין והמקום. שמוזכר שם הדבר. הנה הוא יורה על אמתת באורו. וזהו שאמרו בהתכלת אי לאו הדלקה מאורתא. הטבה בצפרא מהיכא (ר"ל הטבה המוכרחת) כי הנחתה הראשונה. היא הסרת הפחם. כדי שיאירו הנרות היטב.

ותמה על עצמך. אם אפשר לומר בענין אחר. כי אם יעלה על הדעת שאינה אלא נתינת שמן ופתילה חדשים (כי הדישון אינו נכלל בה בעצם) א"כ אדרבה הא לא מקשי מידי הטבה מהיכא. וק"ל. לכן אינה אלא ראיה לסתור.

ותו ההיא דפרק שתי מדות נמי קשיא עליה. דכי כבה נר נדשן השמן כו'. ועל כרחך ביום הוא. כשנכנס להיכל בשחר לדשן המנורה. דבלילה ליכא לאוקמה. כי מי הביאו לכהן להיכל בלילה. ששער ההיכל סגור. ואינו נפתח אלא ביום. גם אין שם אדם בלילה. שאסור ליכנס לתוכו ביאה ריקנית. שהיא בארבעים. הרי מכאן ראיה מפורשת לדעת הר"מ. שכל נר שהוא. אם כבה ביום. מיטיבו ומדליקו. ומוכרחים אנו לומר. שכששנה התנא הטבת הנרות. דרך קצרה שנה. וכלל בזה גם ההדלקה וכנזכר. וזה ברור מאד שהביא רשב"א ראיה ועדים לחובתו. ודברי הר"מ בכאן הם דברי אלהים חיים (ועמש"ע בהצעה בב"ח לס"ע דמנחה) ומצאתי און לו עוד. בר"מ פ' אמור (דפח"ב) פקודא לסדרא כהנא בכל יומא בוצין כו'. עד ולאדלקא לון בכל יומא תרין זמנא.

ומ"ש עוד. וגם מכאן אנו למדים. שאם מצאן שכבו אינו זקוק להן עד הערב. שאילו כן. היה נותן בהן שמן כדי מדת יום ולילה. שהתורה לא תסמוך על הנס. כו'. ע"כ.

גם בזה לא אמר כלום. כי בודאי לא היו בזיכי השמן מחזיקין כי אם חצי לוג. כמדה הראויה להם מערב עד בוקר. ועל כרחך כך הוא. כי בלי ספק היו ממלאין אותן בשמן. ולא נותנין בהן שמן פחות משעורן ומדתן. שאפילו להדיוט אין עושין כן. אלא היו בזיכי הנרות עשוים מכוונים למדת השמן (הוא שאמרו תן לה מדתה. כענין ששנינו בכף

דקטורת. וכך היה מדתה) שהוא חצי לוג לכל נר מפני נר מערבי. להראות עדותו. שאם היה מחזיק שמן יותר מהצריך להדלקת הלילה. לא היתה עדותו נכרת. אפילו אם היו מחסרים המדה. כי לא יאמינו הרואים. ויאמרו בודאי מלאו המדה. לפיכך הוא עודנו דולק גם ביום. ועוד שאינו נאה לפחות מן השמן די מלוי הבזך. כנז"ל. על כן בהכרח היה נעשה הנר מכוון למדת חצי לוג. ופשיטא היו הנרות כולן שוין במדתן. לא אחד גדול ואחד קטן. אלא מדה אחת קצב אחד לכולהנה. לכן לא היה אפשר לתת בה שמן. אלא לכדי הדלקת לילה בלבד. ואעפ"כ אירע לפעמים שדלקו גם ביום. אם לפי שנעשה נס בכולן. מחמת חבה יתרה מן השמים (שדלקו יותר מהראוי. עם שבודאי לא דלקו כל כך זמן רב. כמו המערבי) או מחמת הפתילה. שאי אפשר שתהא מכוונת לעולם בשוה. והיתה פעם דקה מפעם אחר.

ומ"ש בשאר הנרות אם מצאן דולקין. מניחן דולקין עד הערב. **ליתא** כי על כרחו צריך הוא להיטיב הנרות בהפסקה. וליכא דפליג בהא. אם לא שנאמר כי די בהסרת הפחם בלבד. כמש"ל שגם זה קרוי הטבה.

וכך אני סובר. שאם מצא שיש בהן שמן כדי לדלוק עד הערב. שאירע בהן נס ג"כ. אז ודאי מניחן. ואינו מכבן. אבל זקוק הוא מכל מקום לחלק ההטבה כדינה והלכתה. דלא סגי בלאו הכי.

ומ"ש ואם מצאן שכבו. מדשן כו' ונותן לתוכן שמן כו' וזוהי הטבתן. **כבר** אמרנו והוכחנו בבירור שטעות הוא בידו. אלא צריך להדליקן ג"כ. **גם** מן הספרי אין לו ראיה מכרחת. כי יל"פ שומעני שיהו דולקין לעולם. שצריך עכ"פ שיהיו הנרות עשויות למדת יום ולילה. באופן שידליקו לעולם כל הלילה וכל היום. או שמא יכול הבטיחה התורה הנס והעדות בכל הנרות. כמו בנר מערבי. לכך נאמר מערב. עד בוקר. יכול יכבם אם דלקו ביום. מחמת שנעשה בהם נס. או בטבע כנ"ל. ת"ל כו'.

לומר שאין צריך לכבותן כל זמן שיוכלו להאיר היטב. ותספיק להם הסרת הפחם. להיטיבן בבוקר כחמור. חוץ מנר המערבי. שבו היתה ההבטחה. שיאיר תמיד יום ולילה בלי הפסק. שלא יכבה כל זמן ששכינה שרויה בישראל.

ומש"ע ונ"ל שסמך הרב על מ"ש בפרק שת"מ. נר שכבה נדשן השמן כו'. כו' כיצד עושה כו'. **כן** אני אומר. ודאי שעל זה סמך. והוא עד אמת ונאמן. וכמ"ש עכשיו הרשב"א עצמו. והוסיף שמן מבושם בנר ההוכחה. וטוב טעם להכריח שטת הר"מ. ועל מה זה נטה ממנה. ודחק עצמו להעמיד אותה שמועה בשתי מזרחיות. מי ישמע לו לדבר הזה. שאינו במשמע כלל. והדברים ברורים כמשמעם.

ואמנם מ"ש בשתי מזרחיות שצריכין לידלק לעולם. **במ"כ** נשתבש מאד כמש"ל.
מה שחשב להסתייע מלשון העלאה דבין הערבים והטבה בבוקר. כבר זכרנו למעלה. שאין מזה סיוע. כי ההעלאה שהיא הדלקה ודאי. הכרחית היא בערב. ובבוקר אינה הכרחית. אלא להטבה הוא צריך על כל פנים. שכולל תקון הנרות שיאירו יפה. אם ע"י הסרת הפחם בלבד. או הדלקה מחדש. הכל אחד. קרוי הטבה. אלא לפי שבבוקר. הדלקה ממש אפשרית. לא מחויבת. שאם מצאן דולקין מניחן. לפיכך נשתמש בשם הטבה בבוקר. מכל מקום אינה אלא הארה דווקא.
ומ"ש בפירוש אותה ששנינו מצא שני מזרחיים דולקות. שלפי שאין השני מערבי אלא בהצטרפות הראשון. ע"כ צריך שיהא גם המזרחי דולק תמיד. **זה** הבל נגלה. ואיני יודע מה הכריחו לבקש לו דרך עקלתון. חוץ לכבודו. בהיות הדרך הישרה כבושה לפניו. כי אי אפשר בענין אחר. אלא להניח שתי מזרחיות דולקין. כדי להפסיק בהטבה כהלכת'. ולקיים הטבת שתי הנרות לעצמן. לא כולן בפעם אחת.
ומ"ש וה"ה לכל השאר כו' אינו מדשן. **אינו** כן. אלא ודאי לעולם צריך לדשן על כל פנים. והוא הסרת הדשן כנ"ל. דלא סגי בלא"ה. לחלקן לשתים. **וששנינו** מניח אלו דולקין. היינו בלי שידשן ויסיר דשנן. אלא מניחן דולקין כמו שהן. בלי שום תקון. עד אחר דם התמיד. אז מדשנן או מטיבן. כפי הצריך להם כנ"ל. **וכל** זה. לפי שצריך שתהא הפסקה משמשת. בין הטבת חמש נרות. להטבת שתי נרות. ובין שתהא ההטבה דשון בלבד. או שיצטרך לתת שמן ופתילות חדשים ולהדליקן. הכל אחד. מכל מקום ההפסקה במקומה עומדת. ואינה מתבטלת בשום אופן. דהילכתא גמירי לה.
מש"ע משום סיפא נקטיה כו' משא"כ בשאר לפי שאינו זקוק להן להדלקה.
כבר ראית שאין לו על מה שיסמוך. גם מסברא אינו נראה כלל. שאם מצא קצתן של נרות דולקין. וקצתן כבוים. שיניח אלו ואלו כמו שמצאן. נמצאו לפעמים דלוקין וכבוין. מעורבין אלו באלו. ואין הדעת נותן שיניחום כך. השתא לפני מלך ב"ו אין עושין כן. עאכ"ו לפני מלך הכבוד. שאין זה נאה. **לכן** מה שמפרש משנתנו לצדדין קתני. אין לו טעם.
ומש"ע ומ"מ תנא דהכא פליג אתנא דסדר יומא דאילו כו'. אדרבה תחלה הי"ל לדשן השאר. **במ"כ** נתבלבל מאד. וכבר תבין ממה שכתבתי למעלה. ששגגה גדולה היא בידו. אבל אי אפשר בענין אחר.
ולכן מה שכתב דבר בדוי. דלתנא דתמיד משמע. דלא מפסיקין בשום עבודה בין הטבה להטבה. וחשב לתת טעם לפגם אליבא דר"ל.

אין מהצורך להשיב על זה. שהוא דלא כמאן. ועל החלוקין אנו מצטערים. חלילה להוסיף מחלוקת חדש. בין מתניתין דתמיד לדסדר יומא. מה שלא עלה על דעת בעל התלמוד. **והבל** אחד מושך הבל אחר עמו. שרצה לומר עוד. א"נ דילמא ס"ל הטבת שתי נרות קודמת להטבת חמש. **באמת** בושני מדברים הללו. והנה הכל הבל ורעות רוח.
והאחרון הכביד. מש"ע לבדות פירוש זר ומבולבל מאד. במתניתין דפרק החלו עולין כו'. דמוקי לה בהטבה דערב. **פליאה** נשגבה על נר ישראל. כרשב"א בדורו שיכשל בשגיאות רבות ונפלאות כאלה. אילמלא ניתנו בדפוס. לא יאומנו כי יסופרו על תלמיד קטן. במ"כ הרב חריפא סכינא מפסקא למתניתין בתרתי. אינו אינש דעלמא אמרה. אמינא ליה מאן הא דלא חש לקמחיה. אכתי לא שלימא לה סדרא דעבודת השחר. דבה עסיק וקאי. וקפסיק ברישא לכולהו מילי דתמיד של שחר. כדקתני החלו עולים כו'. דסיומא דסדר עבודת השחר הוא. מאי איריא דשביק לה. ונסיב לשל ערב. **ותו** אטו בהא אתחיל בה בערב. הרי כאן ראש בלא רגל. ורגל בלא ראש. מי שמע כזאת. וכל זה בלי צורך כלל וכלל. שהדבר ברור דסדר עבודה דתמיד של שחר נקיט ואתי. והשתא קפריש היכי עביד בשתי נרות. שהניחן דולקין לפני דם התמיד. ואכתי לא עביד להו הטבה. היינו דקאמר האידנא אחר הקרבת התמיד. מי שזכה בדשון מנורה. נכנס מצא שתי מזרחיות.
אלא הכא במאי עסקינן. בהטבת שתי נרות דשחר. שאחר גמר עבודת התמיד שהפסיק בין הנרות. חזר להטבה זו השנית. וקמפרש. שאם מצאן דולקין עדיין. מדשן המזרחי מכל מקום. מפני שאין סומכין בו על הנס. שידליק וילך כל היום. שלא הובטח נס העדות אלא במערבי בלבד. לפיכך מדשן למזרחי. וסתמו כפירושו שמדליקו גם כן. כמו שכתבתי לעיל. שהתנא אוחז דרך קצרה. רצוני לומר תחלת התקון והכל בכלל. אבל המערבי מניחו דולק כמו שהוא. כי בו סומכין ודאי על הנס שיבוא על כל פנים. דמעיקרא בזמן הנס איירי תנא.
ומסיים שממנו מדליק כו'. טעמא דמילתא הוא. מה טעם סומכין במערבי על הנס. מפני שהוא העיקר. שהוקבע להתחיל בו. ולסיים בו. ובין הערבים מתחיל ההדלקה ממנו. והוא האחרון בדשון.
ואם נפשך לומר. דמיירי בהטבה דערב נמי באגב. פריש הכי. מעיקרא נסיב תנא דידן הטבת שתי הנרות דשחר. עד שממנו היה מדליק את המנורה בין הערבים. הכל כמו שפירשנו. אח"כ חזר לשל בין הערבים. כאומר עד כאן עסקנו בשל שחר. אכן בין הערבים כבר מצאו שכבה לעולם בכל זמן. לפיכך מדליקו ממזבח העולה. וזה עולה כהוגן. **אבל** אין צורך לכך. משום דסיפא כשפסק הנס איירי. בין כך או כך. אין כאן

סתירה בין המשניות. **ואין** להאריך עוד. שכבר הכל מבואר היטב. שבחנם טרח רשב"א והפליג לדרך רחוקה ודחוקה. וכל דקדוקיו מיושבים היטב. על פי דרכנו הנ"ל. שהוא דרך רבינו ברוך שהעתיקו רע"ב. והוא המחוור עם מה שתקננו בס"ד.

ומ"ש השואל שנית. והודה לו הרשב"א במקצת. שלהעמידה בכבתה בלילה אפשר לו. **כבר** ראית שאי אפשר לשמעו. **אך** מה שהוסיף בתשובתו הזאת השנית. לדרוש הלשון ששנינו בין הערבים. משמש שני ענינים. נדרש לפניו ולאחריו. **לא** הוסיף ולא חידש. אלא תימה על תימה. וזרות כפול ומכופל וכל זה למה.

אחר שעזרני הי"ת להשיב על כל דברי רשב"א בסימן ש"מ מתשובותיו. אבוא להשיב ידי כבוצר על סלסלות. לעיין במה שכתב עוד הרב מזה בסימן מ"ט (שהוא אחרונה כדברי תי"ט) לראות אם נשארו בו עוללות. כנוקף זית זך כתית למאור נר תמיד להעלות.

מ"ש שמא תנא דתמיד סבר דלא מפסקינן העבודה כלל. וסבר כר"י. **מפני** שהוקשה לו מה שמקדים הטבת שתי נרות כו'. **דבר** זה אינו. טעות הוא בידו. כמש"ל בס"ד. **ומ"ש** וראיתך ממערכה דאביי לא צדקת בה כו'.

אומר אני צדקה ממנו. דלא מסתבר למימר אדמפליג במידי אחרינא. פליג נמי בהא והא חזינן לרבנן ואבא שאול דפליגי נמי. מודו מיהת בהפסקה. ומי יקבל ממנו את זאת. לחדש מחלוקת שלא עלה על דעת אדם מעולם ועל החלוקין אנו מצטערין. **ומ"ש** להוכיח סברתו מן המקשה. שלא היה סבור שיהא מפסיק נרות בעבודה.

פליאה דעת ממני שיאמר אדם גדול כדבר הזה אשר אין לו שחר. פשיטא כל סתם מקשן ע"ה. ואין הכי נמי מיטעי קטעי אוף הכא. ולא ידע לפרושי מידי. וקשיין ליה מתנייתי. **ואדדחיק** רשב"א נפשיה לעיונא פילא בקופא דמחטא. לידוק מסוגיא דפרק א"ל הממונה דיומא. דקושטא ודאי הכי הוא. דלא אפשר בלא הפסקה לר"י מיהא. מדקבעי ר"פ למימר דנקדום דם התמיד להטבת חמש. ואהדר ליה אביי. א"ה אפסוקי במאי מפסקת להו. ואי איתא לימא ליה ר"פ. מאי קושיא. דילמא א"ש לית ליה הפסקה כלל. וקם ליה בשטת תנא דסדר תמיד. ומדלא אסיק ר"פ אדעתיה. לאותביה מידי מהא. שמע מנה ליתא לגמרי. ולא ס"ד דלבטלה הפסקה כלל אליבא מאן דהו. ומני מתניתין דתמיד. **מ"ש** עוד אמרתי דילמא ס"ל הטבת שתי נרות קודמת לחמש כו' ואיזו קושיא סותרת זה.

ודאי אין צורך לקושיא. כי הוא דבר בטל מאליו וסתור מעצמו. **ומה** שהאריך להוכיח סתירת דעת החכם השואל. שאין הפסקה בשל ערב.

באמת כך אני סבור. שאין חלוק בין שחר לערב בזה. משום דסתם לן רבי. ושתק נמי האי תלמודא. ולא אשתמיט לאשמועינן בשום דוכתא כה"ג. ואין לחדש דבר מעתה. ולבדות מלבנו חלוק שלא נזכר עד עתה. ואתי שפיר נמי אליבא דר"ל. **אלא** מיהא. אי אזלינן בתר טעמא דר"י משמע ודאי ממילא. דליתא להפסקה אלא בבוקר. היכא דגלי קרא. וכל מה שהרבה והפציר הרשב"א לדחות דברי השואל. בגילא דחיטתא לא מידחו. ויש בהן טעם לשבח. ובדברי רשב"א לא מצאתי טעם כל עיקר. **ואיך** שיהא אינו נמלט מתמיהא. דאזיל בתר איפכא. דבשחר דבהדיא אתמר אליבא דכ"ע. דאיכא הפסקה ודאי. ודלא אפשר בלאו הכי. **חידש** לנו סברא בדויה. לומר דתנא דתמיד לא סבר לה. **וקמהדר** אשינויי דחיקי. לאוקמה דלא כמאן. ומפיק נפשיה לבר מהילכתא. לסתור ולא לקיים דברי חכמים. **ובשל** ערב דלא אדכר כלל. פשיטא ליה דאית ליה לתנא דתמיד הפסקה. **ומהדר** אפירכי ודחויי. במילי דכדי. דלא עבידי לתרוצי סוגיא.

שוב טרח מאד נסתור דעת החכם השואל. שהיה סבור שאין הפסקה בנרות דערב. וחשב להוכיח זה. ממשנה דקטורת של בין הערבים היתה קרבה בין איברים לנסכים. וקשיא ליה להשואל נסכים אימת עביד להו. ופשיט ע"כ מקמי נרות. דאי באמצע. הפסקה בשתי עבודות מי איכא. אלא ודאי מקמי נרות. והנה הקטורת קודמת להן. א"כ אין הקטורת בין הנרות. **ר"ל** משום דליכא למימר נסכים בתר נרות. דהאמרינן אין לך עבודה כשרה מערב עד בוקר אלא זו בלבד. והפסקה בשתי עבודות ליכא לדעתו. נמצא שאין הפסקה בנרות דערב כלל. **ולזה** האריך רשב"א בתשובות חבילות. שאין דעת השואל צודקת. והראשונה יפה השיב. שא"כ אין הקטורת סמוך להעלאה כלל **אבל** מש"ע. וא"ת אם נסכים אחר שתי נרות. א"כ מצינו עבודה שכשרה מערב עד בוקר חוץ מזו. **ומשני** אנן בעבודת יום קאמרינן. **ולא** סלקא ליה שפיר דהא נסכים הבאים עם הזבח. אינן קרבין אלא ביום.

א"כ עד השתא בכדי טרח מר. **וכ"ע** אלא אני סבור. שאפילו את"ל שהנסכים באין אחר הקטורת וקודם שתי נרות. אין אני קורא כאן הפסקת שתי עבודות. שאין הנסכים עבודה שלמה בפ"ע. אלא חלק מחלקי התמיד. **ואין** ממש בדברים הללו. כי מדוע לא יחשבו נסכים עבודה בפ"ע. הלא זה זבח. וזו מנחה. ודאי קרבנות חלוקין לגמרי הן. אע"פ שהן עכשיו באין עם הזבח. א"כ מאי בצירותייהו מקטורת הבאה אצל הזבח בסמוך לו. לפני הנסכים. ואעפ"כ אינה נחשבת חלק. אלא עבודה לעצמה ומפסקת. א"כ נסכים ודאי לא גריעי מנה בהא. והויא לה הפסקה בשתי עבודות.

איברא הני תרי גברי רברבי. אשתמיט להו גמרא דפרק תמיד נשחט דמסקינן פסח אחר נרות. ואע"ג דכתיב אותו. ההוא למעוטי עבודה שבפנים. דהיינו קטורת. **א"ה** לעולם אימא לך נסכים אחר נרות. וכסדרן בשחר. דנסכים מאוחרים לנרות. הכי נמי בערב. מצותן אחר הנרות. כיון דעבודת חוץ נינהו. כפסח. ואין לחדש דבר זר מעתה. וכל זה. למאי דסבר השואל. שאי אפשר להפסיק בשתי עבודות.

אבל עם היות שיש לו הודאת רשב"א בזה. כאילו הוא דבר פסוק. שלא תהא הפסקה אלא בעבודה אחת. ולפיכך הטריח עצמו מאד. לעשות נסכים חלק מן התמיד. שהוא דבר בטל מאיליו. כנ"ל. אמנם אני אומר. כל הטורח הזה למה. מנין לנו זה. וכי מה בכך. אם שתי עבודות מפסיקות. והיכן נזכר דבר זה שלא תפסיק יותר מעבודה אחת. ואם בשחר לא היתה מפסקת יותר מעבודה אחת. ההיא משום דלא אפשר. למר כדאית ליה. דם קודם לנרות. משום דמכפר עדיף. ליתא אלא קטורת לחודה. ולמר נרות קודמות לדם. דשרי בבוקר. חד דגזירי עצים להטבת חמש. ומפרש קרא דבהיטיבו יקטירנה. כסדרו דווקא. משו"ה מסתייה להפסקה בעבודה אחת. דליכא לאשכוחי טפי (אע"ג דאי הוה אפשר לאפסוקי בתרתי ואפילו בתלתא. טפי עדיף) משא"כ בין הערבים. דאיכא לאפסוקי לנרות בשתי עבודות. דילמא הני עדיף.

ותדע על כרחך לשטת רשב"א. לית לן בה. אדרבה לא אפשר בבציר משתי עבודות להפסקה דערב. דהא ס"ל דבדם מפסיק להו. נמי בשחר אליבא דא"ש. והא ע"כ קטורת נמי מפסקא. דבערב מודה א"ש. דמקטיר אח"כ מיטיב. משום דכתיב אותו. כדאיתא. אי הכי ודאי לא סגי בלא הפסקת שתי עבודות גמורות שלמות בפ"ע והיכי מתרץ לה הרשב"א. **אלא** מאי אית לך למימר בבציר מעבודה אחת לא סגי להפסקה. אבל טפי שפיר דמי. ואפילו טובא מעלי. אדרבה הכי עדיף. להיות ההפסקה נכרת. הא בהדיא. דמדויל ידיה משתלים הרשב"א. שלא היה לו להודות להנחת השואל. שבדה דבר מלבו. מה שאין לו שורש וענף. ואין צורך לדחותו בגילא דחיטתא. דממילא נפיל יסודו שבנה עליו.

אבל אנו. עם שדעתנו נוטה לקיים ההפסק'. גם בשל ערב כדינה. שלא לחלוק עלינו את השוין (וכן קבענו בסדר עבודה שלנו. ויעוין שם. שהוספתי לקח טוב בס"ד) **אבל** לא לבדות דבר חדש. להקדים גם נסכים לשתי נרות. כדעת רשב"א. דס"ל הבערה דערב לחלק יצאה גם בזו. לא שמיע לי ולא ס"ל כוותיה. אני לקיים דברי חכמים באתי. לא להוסיף חלוק ושינוי מדעתי.

ומה שהתעצם לעורר מדנים על הפירוש שמצא השואל והנאהו. ואמר ראה כמה מן התמיהות יש בפירוש זה. אם בשל שחר קאמר שמדשן את המזרחי. כלומר שמכבהו כו'. א"כ איך תלה טעם הנחת המערבי דולק כו'. **כבר** השבתי על זה. **ומ"ש** ועוד כשמצא את המזרחי שכבה. למה מדשנו ומדליקו כו' ואם מפני שתהא ההפסקה נכרת. אין אלו אלא דברי תמה. וכי עמידת הנר דולק מגלה על ההפסקה. אדרבה היה יותר חיוב ההפסקה (כצ"ל) ניכר כשהיה הוא כבה כאותן החמשה. ועכ"ז מסלק ידו ממנו כו'. כי היוצא ורואה כו' סבור. **במ"כ** פטומי מילי נינהו. וכי מה היכר יש בין כבוי לכבוי. אך בין דולק לכבוי. יש היכר. כמו בין אור לחושך. על כן גנאי להאריך בכך.

מלבד שנטפל בדבר שאין לו עיקר כלל. וכי מי הוא הרואה שיחוש לו. כי לא נכנס עמו אלא המדשן מזבח. שנטל הטני והשתחוה ויצא. ולא שהה שם לראות תקון הנרות. **ואם** ת"ל שעיין אחר המדשן לראות מעשיו כל מה שיוכל עודנו שם. אין לחוש לטעותו. כי הוא יודע ומכיר ובקי בעבודה בלי ספק.

מש"ע ועוד אם אינו מדליקו אלא מחמת הכר זה אדרבה לא היה לו לדשנו עדיין. אלא ידליקנו באותו שמן ישן ובאותה פתילה ישנה כו'. **לא** ידענא מאי קאמר מר. כי אם היה בו שמן בנר. לא היה כבה.

ועוד הרי אמרו נדשן השמן נדשנה פתילה ונפסלו. שאינן ראוים עוד להדלקה. אלא על כרחו צריך הוא לשמן ופתילה חדשים. וכמ"ש כבר באורך.

מש"ע ועוד אם אתה אומר כן. נמצא מדליק את המזרחי לערב בפתילה ושמן ישנים. **מנין** לו לומר כן. ומי הזקיקו לכך. **אני** אומר לערב נותן שמן ופתילה חדשים. ואפילו בכל פעם ביום. כשכבה במקרה וצריך להדליק. אי אפשר בישן. כל שכן בערב. שהוא זמן העלאה של תורה. צריך לומר כן. **לכן** מש"ע. ועוד הרי שחסרה המדה לערב כו'. **הם** דברים מחוסרי הבנה. כי פשיטא חוזר ומדשן לערב כל הנרות. ומיטיבן ומדליקן. והני מילי מרפסן איגרי.

מ"ש ועוד שכשמצאן שכבו מדשן את השנים בתחלה. ואלו דשון החמשה צריכין לעשות תחלה. **כבר** הושב. ובחנם נדחק בעבורה.

ושכתב עוד. ועוד שיש תמה במ"ש בעל הפירוש הזה שאף כשהיו הנרות דולקין מכבן כו'. **באמת** אין צורך לומר כן. ובלאו הכי ניחא כדפרישית בס"ד. **מש"ע** ומ"ש במנחות נר שכבתה נדשן שמן כו' ופרשת בנרות של לילה. כבר ראית בתשובתי. שאני דחיתי אותו פירוש. מפני שאין נראה שיהא צריך להיטיב כו'. אלא חוזר ומדליקו באותו שמן כו'. **כבר** הושג.

כתב עוד. עוד דבר מתמיה ראיתי במ"ש כו' עד פתחת בתרתי. וסיימת בחדא כו' והנה זה מעורבב. **ואני** אומר. אין כאן ערבוב כלל. ואינו מבטל את השורה. כי לעולם שני הנרות צריכין דשון ודאי. הא כדאיתא והא כדאיתא.

מזרחי מדשן לגמרי. שאפילו לא כבה. מכבהו. מפני שעתיד ליכבות מיד. לפי שאין הנס מצוי בו. והעומד לכבות ככבוי דמי. ועכשיו היא מצות הטבתו. ואין נכנסין בכל שעה להיכל (שאפילו כ"ג עובר על ביאה ריקנית. משום ואל יבוא בכל עת אל הקודש) כל שכן אם כבר כבה. שצריך דשון הטבה והדלקה. וכנ"ל. **אבל** המערבי שמצאו דולק. מניחו דולק. מפני שבו היה הנס. מכל מקום מתקיימת בו ג"כ מצות ההטבה. ע"י הסרת הפחם שבראשו. כדי שיאיר היטב. שהיא הטבה האמורה בתורה. בעצם וראשונה. וכמש"ל בס"ד. והנה הכל מתוקן ומתובל בטוב טעם.

ובעל הפירוש אמנם נדחק בחנם. כי לעולם היתה מתקיימת גם הטבת שתי הנרות. אפילו בזמן הנס. כל שכן אחר שפסק הנס.

עוד כתב. עוד כתבת שנתקשה בעיני בעל הפירוש מ"ש מדשן המזרחי כו'. ואנן שתי נרות בעינן כו' ותירץ שהמשנה נאמרת כל זמן שהיה של מערבי קיים אבל כשאינו קיים. מדשן שניהם כו'. ואין אלא דברי נביאות כו'. עד זה דבר שאין השכל מודה לו. ולא הדעת מקבלו. **ואני** אומר. בודאי כך הן באמת דברי נביאות. מאותן שתלמיד ותיק עתיד לחדש. ברית הן הן הדברים שנאמרו למשה בסיני. **ותמה** על הרשב"א שמגבב דברים ומביא עלינו. הלא דעת שפתי התנא ברור מללו בשתי המשניות בשוה. ברישא איירי בשעת הנס. והדר נסיב שלא בשעת הנס. וזה דבר מיושב ונכנס באוזן השומעת. אבל שטת הרשב"א אין לה תפיסה בשכל ולא מתקבל כלל בדעת.

מש"ע מאי מצאו כו'. היה לו לומר מצאן שכבו כמ"ש בפ"א. **לק"מ** דבפרק ראשון דשניהן שוין (בין בזמן הנס. בין אח"כ) בדשון והדלקה. קתני מצאן. **איברא** באידך פרקא. דאפילו בזמן הנס אין שניהן שוין. שאע"פ שמצאן דולקין. מדשן המזרחי. ואינו מניח דולק אלא מערבי בלבד. שפיר מיתני ליה מצאו למערבי שכבה ג"כ. מדשנו כו'. דמניה סליק. ופשיטא דה"ה למזרחי. **אלא** דלא אצטריך ליה. דהא אפילו לא כבה. מכבהו ומדשנו. אלא מערבי אצטריכא ליה. דביה קאי. ולבעל הפירוש הנ"ל. בלא"ה לא מצי למתני מצאן שכבו. דלא מיתני ליה מדליקין בתר הכי. דלית ליה הדלקה במזרחי האידנא **ברם** לדידי איתה לעולם. אפ"ה ניחא כדפרישית.

מש"ע ובהדיא הו"ל למתני. שלא בזמן הנס כו' **הם** דברים של מה בכך. ואי דייקינן כולי האי. לא תנינן. אטו הא לחוד צריך לפרושי במשנה.

ומש"ע ולמה מכבה דילמא חזר הנס. **יש** להשיב שזה ניכר מיד בנר. אם כבר כלה השמן. בידוע שבטל הנס. ואם לאו. בודאי אינו מכבהו. ואומר אני שמניחו דולק לעולם. כשמוצא הנר מלא שמן. **אבל** כשרואה שכלה השמן והלך לו בהדלקה אז ודאי רואין אותו כאילו כבוי כבר. ואין ממתינין לו עד שיכבה מאליו. שהרי אין נכנסין להיכל בכל שעה שירצה הכהן. אלא בשעת עבודה בלבד. וכמש"ל בס"ד. **ובזה** נסתלק כל מה שערער הרשב"א. ונתבטל פירושו מעיקרו.

מש"ע אני אומר שבשחר מניח הכוז כו' (מ"ש בתשו' גם בערב מערכת. נ"נ שצ"ל מקטורת וק"ל) **כל** דבריו בכאן מבולבלים תכלית הבלבול. במ"כ מעוות עלינו את השמועות הישרות. וכל המשנה על הסדר שנויה. ואין הענין סובל כלל מה שרצה. ויטול מה שחדש. להפך ולסרס בלי שום צורך כלל. גם הכוז אינו עשוי לשמן הנקי. אלא לשמן השריפה ופתילות הישנות. וכמ"ש כל המפרשים. **ומ"ש** ותדע לך כו'. וכי ליכנס שניה כו' הוא צריך. **ודאי** צריך וצריך. משום הדרת מלך. טובים השנים.

ומ"ש אלא שלעולם שני אלו מקדמין.

זה נעדר הבנה. והמשנה פשוטה כלשונה.

ברוך המאיר במו אופל. דברי קונטרס הלז עיינתי וכתבתי בימים שהייתי כלוא בביתי בחצר המטרה (לחץ בלב אויבי. לא הסחתי דעתי מאומנותי ולא יצא בשביל כך מלבי) עד אשר ירא ה' וירב ריבי. על אודות בית יהונתן הסופר (קמיעות) כי אותו שמו לבית הכלא לבא בדבר ה' מחשבות ערומים מפר. גומץ חופר. גם כי אשב בחושך ה' אור לי. כי אתה תאיר נרי. וה' יגיה חשכי. לזאת שם עולם אתן לו. הראוי ונאה לו.

נר תמיד שאין לו הפסק. אור לא נעדר היפה לבדיקת חמץ ולבער שאור. כי נר מצוה ותורה אור. השבח והתהלה לאדיר ונאור.

פרק ד

משנה א

ראשו לדרום ופניו למערב השוחט עוקם את ראשו כו'. הכי מוקמינן להההיא דתנן פ"ג דיומא.

אברא למ"ש המפרש כאן. אין צורך לומר כן. אלא התם בפר שעומד בין האולם ולמזבח. נמצא זנבו לצד מזבח. ואינו דרך כבוד. מה גם שמא ירביץ גללים. **ברם** כבש התמיד. בצפון קאי ליה. אינו צריך עקימה. רק שיהא צוארו שהוא בית שחיטתו למערב. וראשו מושכב פשוט מתוח פונה לדרום. אלא שערפו לצד מזרח. וצוארו פונה לצד שכינה.

ודילמא היינו נמי עוקם את ראשו דהתם בפר. אינה אלא הפיכת צואר למערב בלבד. והכא והתם חדא מילתא היא.

על טבעת שניה עתי"ט שהביא מ"ש סמ"ג בטעם הדבר. שלא יאפינו כתלי ההיכל והאולם.

לא הבינותי זה כלל. כי מה ענין כתלי היכל ואולם. לעכב זריחת השמש בבוקר. ולהאפיל על מכבש הנשחט אז בצפון העזרה סמוך למערב. ואמנם על של בין הערבים. ודאי מאפילים המה גם בעד טבעת שניה. של אותה קרן מזרחית.

בא לו כו'. עתי"ט ז"ל ובגמרא דיומא פריך כו'. **איברא** כל ההוא שקלא וטריא. אליבא דר"ש איש המצפה. אסיק לה תלמודא. עמ"ש שם בחי"ג בס"ד. ברם לתנא דידן לא צריכנא להא. דודאי מאי דסמיך ליה עביד ברישא. דאל"ה. הויא לה העברה על המצוה. כ"ש אי עסקינן דשחיט במזרח כנגד הפתח. כמ"ש תו' שם. **אבל** זה אי אפשר מפני הטבעות.

נותן מזרחה צפונה תחלה. אחר ששחט תמיד של שחר. לרע"ב. **וא"צ** לומר בשל ערב. דהתם קאי.

משנה ב

לא היה שובר את הרגל עתי"ט שהעתיק לשון המפרש. עד לפי שאותו הרגל נקוב ברגל אחר. נ"ל שצ"ל תחוב ברגל אחר.

התר את הכריעים עתי"ט. עד ולכך יתכן לומר דהירכים עד מקום הכריעה קורא כרעים **ואינו** לשון מדויק. כי הירך הוא פרק עליון של רגל. אולי צריך להגיה לשון תי"ט. וצ"ל דהברכים עד מקום הכריעה כו'. והיא ארכובה התחתונה. **ובס"ע** נמשכתי אחר לשונו זה. **ושוב** דקדקתי יותר וראיתי שאינו נכון. משו"ה הדרנא בי.

משנה ג

ואצבע הכבד נראה שהוא החלק הקטן של כבד. המתפרד ממנו כמו בוהן של יד.

נקב את החזה בלי שום צלעות. וזה החזה אינו כחזה דשלמים הנתן לכהנים. עפא"ט (דמה"א).

מחצי כבש ולמטה במערבו לענין מ"ש רע"ב אבל בשבתות כו' **עמ"ש** בס"ד שלהי שקלים. ובהקדמת ס"ע דמוסף שבת. בבית האלהי.

וירדו מהכבש.

ללשכת הגזית עיין שלהי מדות. ולדברי רש"י פ"ב דיומא. היתה בנויה בגובה. **ומה** שלא קראו וברכו והתפללו בעזרה עצמה. שבה עומדים עכשיו לפני ה'. **נ"ל** הטעם

משם דדחיקא להו עזרה. שהיא מלאה מישראל וכהנים. העוסקים בצרכי מזבח ומקדש. דאוושי טובא. וק"ש ותפלה בעו כוונה.

פרק ה

משנה ד

דומה לתרקב גדול עתי"ט קורהו גדול בערך הדמיון כו'. **עמש"ל** פ"ג מ"ו. שאין צורך לדחוק כך. וכאן יתפרש בטוב. שנראה גדול. מחמת היותו רחב וקצר. כדי שיחזיק בתוכו הבזך בריוח.

משנה ז

ושלשה דברים היתה משמשת נראה שכל אלה השלשה דברים. היו נעשין בפעם אחת. כי בשמיעת קול המגרפה שנעשית עכשיו. כשהגיעו אלו בין האולם. אז כהנים רצים להשתחות ולוים לדבר בשיר. כי סמוכים היו עושים קטורת ואיברים ושיר הנסוך. יבאתה שעה עצמה. היו ג"כ מעמידין את הטמאים בש"מ. מחמת שלא היו נכנסין לעבודה. כאחיהם. וכל עבודת התמיד בשעה אחת היתה נעשית. כדתנן ר"פ תמיד נשחט.

פרק ו

משנה א

שממנו מדליק המנורה בין הערבים כל זה הלשון הוא מאמר אחד נקשר. **כך** הוא העקר. אע"פ שכבר הסברתי פנים קצת גם להבנת הרשב"א. שבין הערבים נמשך למטה אל מצאו שכבה. עפ"ג בקונטרס **נר תמיד** שבארתי הענין כל צרכו בעזה"י. ודחיתי שטת הרשב"א. והשכותי מעלי תלונת התי"ט. שהלך לו בדרך רשב"א. כסבור שאינו רשאי לנטות ממנה.

משנה ב

ורדדן כרע"ב ולא היה רדוד גחלים ביוה"כ. **צ"ע** מנליה הא. ואי מסברא. הא ודאי אפכא מסתברא. שבי"כ היה הצורך יותר גדול לרדוד. מאחר שהגחלים מונחים במחתה. ואם היו צבורים בה כגל משופע. הלא היו מתפזרים הגחלים עם הקטורת. ונשפכים יחד ונופלים לארץ. אמנם ודאי לא היה אפשר אז לעשות רדוד גחלים בפנים. שבמחתה היה מקטיר. ובכף מלא קטורת שבידו השמאלית. אי אפשר לו לעשותה. **אלא** שעדיין אני אומר מתחלה כשחתה הגחלים ובשעה שהניח המחתה על הרובד הרביעי בעזרה.

אז היה מרדדן בצנורא. ומשווה פניהם של גחלים. שלא יתפזרו ושלא תפול הקטורת ותושלך ארצה.

משנה ג

ונותנו לאוהבו או לקרובו שבא עמו להיכל לצורך כך. לפיכך אינה ביאה ריקנית.

פרק ז

משנה א

הפרוכת עמ"ש בס"ד משנה א' פרק ה' דיומא.

משנה ב

עמדו הראשונים לדרום אחיהם נראה משום דהני עבדי עבודות חשובות. משו"ה עדיפי וקיימי לימין דאחריני. **ולא** קאמר הכא לימין. דלא תימא שהיו עומדים ופניהם להיכל. ואחוריהם לעזרה. שהיא מזרח ההיכל. אלא כאן שהיו מברכין את העם. היו פניהם נגד העם. נמצא ימינם לימין העולם לדרום. והיינו נמי דקרי להו ראשונים. במעלה.
כנגד כתפותיהם כו' עמו"ק א"ח סקכ"ח.

משנה ג

בזמן שכ"ג עתי"ט פ"ב דחגיגה. ד"ה ואין כ"ג. מ"ש בשם הירושלמי.
והסגן בימינו דמצדד אצדודי.
תקעו כו'. הכל בחצוצרות בלבד. **ולא** מצינו שופר בעבודת המקדש.
באו ועמדו נראה שהם אותם השנים שבידיהם החצוצרות.

משנה ד

לחי העולמים עיין בתי"ט. **ולא** ירדתי לסוף דעתו ז"ל בכל מ"ש בזה. במ"כ כל דבריו אינן אלא תימה לענ"ד (גם הביא הפסוק בחי העולם בשבוש. כאילו כתוב בחי העולמים) ונראים כסותרים זא"ז שהוא ז"ל סובר בפשט הכתוב בחי העולם דדניאל שהוא סמוך משם חיים לשון רבים. שהיה ראוי ליכתב בחיי העולם. הכוונה לש"י שהוא חיים של העולמים. והוליד מזה לבטל דעת האומר חי העולמים. אחר שחי בפת"ח אינו סמוך ויהיה ענינו העולם שהוא חי. ואין העולם חי. אלו דבריו ז"ל. **והם** פליאה נשגבה בעיני. במה ראה על ככה לומר כן. מאחר שהוא ז"ל תופס לעיקר בחי העולם. שהוא ב"ד של חיות. נגזר מן חיים ונשתנה בסמיכות. איה מצא א"כ בשם התואר או פועל בינוני שישתנה בסמיכות בזאת הגזרה. ואין זה שינוי השם (הרבים) גורם לקרו"א גזרת התוארים והפועלים והבודדים. או שמות נפרדים. בשינוי בהסמכם. והוא פשוט מאד

וידוע. והנה במשקל זה כל חבריו. כמו יד עב. וכן בכל המשקלות רבים מאד. שלא ישתנה בהם היחיד הסמוך. יד אהרן. בעב הענן. דם הפר. קו המדה. וזולתן הרבה בנחים ובכפולים. ולא אחד בהם ששב צרו"י בהסמכו. אף שישתנה בקיבוץ. כמו ידי משה. דמי אחיך. דגי הים. על כן ברור מאד. שאין שום אות ומופת. מהשתנות השמות בקיבוצם. לשישתנו ביחיד. ופשוט הוא. שכך תוכל לומר חי העולמים בפת"ח. ויהיה ענינו האל החי של העולמים. וכן חי העולם. הוא סמוך לעולם. בין שיהא בציר"י או בפת"ח. אין הפרש. אלא שבצירי. הוא שם בריבוי. רצוני כמו חיים. ואשר בפת"ח. הוא תואר היחיד ענינו החי של העולם.

ועם שמצאנו חי ה'. שאינו סמוך. אין זה ראיה שלא יבוא סמוך לעולם בשום מקום. שלפעמים יבוא המתואר על התואר. ולפעמים הוא דבוק לדבר אחר. והיינו הא דאמרינן בגמרא דריש פסחים. דמעיקרא ס"ד דאור בוקר הוא שם התואר עם המתואר. האור הוא בוקר. ומשנינן דה"פ. אור של בוקר. שהוא ש"ד סמוך. והרבה במקרא כיוצא בהם. פעם יבוא התואר עם שם העצם המתואר בו. ופעם יסמך לדבר אחר. שייוחס אליו. וכן חי ה'. ענינו חי שהוא ה'. וכשהוא אומר חי העולם. ענינו חי של העולם. בדמות סמוך. בין יהיה חי שם או תואר וכנזכר. **א"כ** לפ"ז אין לו סיוע מהרמב"ם ז"ל. אף לפי הבנתו בדבריו. שסבור בחי שהוא שם דבר. כשנסמך לאחד מהנבראים הוא בציר"י. מהטעם שהזכיר. שהם וחייהם שני דברים: אבל מלת חי כשהיא תואר. כבר תהיה נסמכת באופן שאמרנו. דהיינו חי העולם או העולמים. שענינו החי האמיתי שבעולמים. הוא האל ה' יתברך. רק חי פרעה. לא היה אפשר לאמר בפת"ח. וק"ל.

ועוד תימה גדולה שמדברי הרמב"ם ז"ל יש ראיה ברורה. לסתור דעת הרב תי"ט. שהרי לדעתו של הר"מ (שהיא פשוטה ומאומתת למבינים בלי ספק) חיי הנבראים והמלאכים בכללם. נפרדים הם מהם. שהם וחייהם אינם דבר אחד. שעל כן מטעם זה באו בציר"י בכל מקום. להורות על פירודם. שאינם חיים אמתיים בהחלט.

ולפי דברי בתי"ט. היתה שבועת המלאך בחיי העולם. ומבואר מדברי הר"מ ז"ל הנזכר. שחיי העולם והעולמים. הם כחיי המלאכים ושאר הנבראים. שהם וחייהם שנים. וכן הוא פשוט. ואין א"כ חיותם דבר אמיתי בחיוב. והיאך נשבע בו המלאך. הלא נודע את אשר פירשו רש"י ז"ל פרשת מקץ. שלכן נשבע יוסף בחי פרעה. לפי שכיון לשקר. ודוק.

ומ"ש הרב תי"ט. שהמכוון בחי העולמים שהוא הבורא. זהו מאמר סותר את עצמו. על פי פירושו בכתוב הנזכר. בדרך שיסכים לדעת הרמב"ם הנזכרת. שהרי דעתו בחיי פרעה. וכן של המלאכים והעולמות. כל שהוא נברא. חייו מקריים. ואינם עצם אחד

בהם. שחייהם נשואים עליהם דרך מקרה. למה שאינם מחוייבי המציאות. ולכן הם צרויי"ם. לפי שאינם דבר מחויב ואמיתי בעצם. ואיך יאמר שהוא השי"ת. ויתעלה מזה עילוי רב. ואע"פ שהשי"ת הוא סבת חיי כל הנמצאים. כענין ואתה מחיה את כולם. להיותו ית' סבה רחוקה לכל כמ"ש סבת הסבות יתברך וית"ש לעד. אין זה המכוון בחיי העולם. שאם בבחינה זו. אף הוא יתברך חיי פרעה. ודוק.

אלא ודאי אין פירוש הכתוב כמ"ש הרב תי"ט. גם לא דרך הרמב"ם ז"ל דרכו. וכרחוק מזרח ממערב רחק מחשבות הר"מ ממחשבותיו. ואף הר"ש ארקוולטי. לא עמד על דעת הר"מ בזה ולא ירד לסוף דעת בעל העקדה. כי מה שהשיב עליו הרש"א. אין תשובתו ממין הטענה. מה שטענו לא הודה. ומה שהודה לו לא טענו. שהרי טענת בעה"ע ז"ל היא שלא ימצא בלה"ק בגזרת חיים שם נפרד (וכמ"ש גם רד"ק עם שכבר חשב כך רי"ח אך בחי הפתוח. לא עלה כך ע"ד אדם מעולם) והרש"א השיבו ממי הים (שמלבד שאין זו תשובה כי אין לדמות הגזרות זו לזו בזה הענין. כי מה שימצא באחד. לא יחויב המצאו באחרת) שהוא ג"כ בלתי נפרד. והוא שם הרבים ממש. כמו מים בתשלומו. כאשר תאמר מן שמים. שמי השמים. וכן חי פרעה. שם הרבים הוא. והראוי חיי. כמו חיי שרה. ואין זה שם נפרד. אלא לשון רבים. רק שהוקל בסמיכות.

אכן ברורה דעתו של בה"ע. והמה לא ידעו דרכיו. על כן רחקו מעליו. וגם הוא ז"ל ידע שיצדק לומר חי בסמיכות. ולא על חי שבציר"י. נתקשה בה"ע לדעת הר"מ. אלא על חי הפתוח. לפי שהוא ז"ל הבין בדעת הר"מ. שחי בפת"ח. הוא שם נפרד מן חיים שם הריבוי. ולא אותו שבציר"י. עד"ז בנה המופת להשיב עליו. שאם כדברי הר"מ. שלכן הוא אומר חי פרעה בציר"י. לפי שחיי הבעלי חיים עם עצמן. שני דברים הם. נמשך מזה. שסבור הר"מ בפירוש הכתוב חי פרעה. שהוא שם המקרה. כאילו כתוב חיי פרעה. ויחוייב ג"כ מזה המאמר. שחי ה' הפתוח. יהא ג"כ שם דבר של חיות. לא לשון בינוני או תואר. שנראה ודאי. שאופן שמוש לשון זה של שבועה בכל מקום שנאמר. דרך אחד לו. שימושו והוראתו שוה. בכל המקומות שכתוב כלשון זה. רצוני. שאם המכוון בחי פרעה. שהיתה השבועה בחייו של פרעה המקריים. כמו כן לשון הכתוב חי ה'. כך יתפרש בהבדל הרצון בו. שהיא שבועה בחי של ה'. כלומר חיותו שהיא עצמותו. ונולד לנו מזה שמלת חי בפת"ח. על כרחך הוא שם נפרד. מקיבוץ חיים שם הרבים. שזה היחיד ממנו. שבא בפת"ח. לדעת הר"מ. לפי שהשי"ת הוא וחייו אחד. על כן נאמר בו יתברך השם דבר של חיות בלשון יחיד. **ועל** זה יפה השיב בה"ע. שלא ימצא בלה"ק שם נפרד (וזה אמנם סוד מס"ת. וכן בשם שמים שלא יתפרד. המ"י) ר"ל לשון יחיד מן חיים.

שהוא שם בלשון רבים מקובצים. ולא נמצא ממנו הנפרד האחד במקרא. כמו שלא נמצא בגזרות מים ושמים. לשון יחיד הנפרד מהם. וכשנפלה מהם המ"ם בסמיכות. ונאמר מי הים. שמי השמים. עדיין הם עומדין בהוראתן הראשונה. שהם שמות בדרך הריבוי. אלא שהוקלו בסמיכות. וזה ברור בלי ספק בעולם. שזוהי כוונת בה"ע. והם דברים נכונים.

ולא נעלם מבה"ע. שיתכן לומר חי בציר"י. על משקל מי. אך זה איננו נפרד. אלא שם הרבים כשהיה. אבל דעתו של בה"ע היא. כשבאו בכתוב בלשון שבועה. בין בציר"י אי בפת"ח. אינם שמות דברים. כי אם פועלים בינונים או תוארים. ויפורש חי פרעה. כמו שחי פרעה בזמן. לא שבחייו נשבע. וחי ה'. ג"כ פירושו כמו שהשי"ת חי וקים לעולם. ולא נשבע בחייו של השי"ת. ונמצא חי בציר"י ג"כ. שהיא בינוני. כמו וחי אחיך עמך. פעל עבר. והעבר והבינוני שוים בבעלי הכפל (כה"ד רד"ק במכלול ובשרשים. שחי שרשו חיי) וכן חי בפת"ח. לפעמים ישמש במקום בינוני. כמו וחי עמך. או תואר. הילוד החי. וזוהי דעתי בחי העולם שבדניאל. שלא נשתנה מפני הסמיכות. ואיננו ש"ד בלשון רבים סמוך. כי אפ בינוני או תואר (שהוא החי הנמצא. ואין בעולם עוד חי אמיתי זולתו) כחי בפת"ח. ויתחלפו. כמו גיא בציר"י. וגיא בפת"ח. הבאים זה תחת זה.

וא"כ כך י"ל חי העולם בפת"ח. כמו בציר"י אדרבה. הפתוח הוא לשון יותר מבורר. שהכוונה בו ודאי על השי"ת. משא"כ חי בציר"י. שכבר ישמש שימוש ש"ד בלשון רבים. ואז אין הכוונה על השי"ת בהחלט. כי בסתם לא יתואר השי"ת בשהוא חיי הנבראים המקריים (אלא הוא מחיה את כולם. מסבב חייהם. ומקנה אותם חיותם. ע"ד ותחיינה את הילדים. בבחינת הסבה. עם שאינה דומה סבה קרובה ובלתי עצמית. לרחוקה ראשונה ועצמית. מובן לחכמי לב) וכמ"ש לעיל שהיא דעה אמיתית אצל החכמים כולם. ופשיטא לדעת הרמב"ם. שהוא טעות. שחי בציר"י. לעולם מורה על חיות מקרי בלבד המובן אצל כל החיים המהלכים תחת השמש ונבראו עמו. ועוד כדברי המזרחי אינו כ"א הוראת מקום (עם שדבריו צ"ע).

ותמה על עצמך. עד שהיה נבוך הרב תי"ט. להביא לו סמך ראיה מן המקרא. מדוע לקח כתוב זה המסופק מאד. והנה יש לנו כתוב הדר ברור ביותר. וגם הוא נמצא בדניאל (ד') ולחי עלמא שבחת והדרת. שהוא פתוח. וזו היא ודאי ראיה שאין עליה תשובה. וכלום נשאר עוד פתחון פה אחרי זאת. ובודאי אילו זכו המפקפקים ומסופקים לזכור מקרא זה. לא היו מגמגמים עוד בדבר.

ואין להתעקש מלקבלו לפי שהוא לשון תרגום. שזה. שטות למסרב. שהרי ראינו ששוה כאן הארמי ללשון עברי ולא נשתנה כל עיקר. והלא בלי ספק יותר נכון וברור ללמוד

ממנו. מאחר ששם הוא ג"כ נסמך לענין שבח וקילוס. שלא יתכן בשום אופן בלתי להשי"ת לבדו. כמו שהוא הענין גם במטבע ברכות. משא"כ בלשון שבועת המלאך כנזכר. ואין להרהר עוד מעתה. שגם הרב תי"ט ודאי היה חוזר בו אילמלא ראה זה.
ועוד אני תמה. מי הביא כל הבלבול הזה. ומי הגיד להם. כי אל האמור כאן מופסק משם חי שעמו. ומדוע לא נאמר. שהם סמוכים דבוקים חזרו למלת העולמים. ר"ל אל חי. של העולמים. והלא באו מדובקים יחד כמה פעמים. ובכל מקום שנמצא אל חי. פתוח הוא.
גם כך העידו בשם הגאון המופלא מהר"ל מפראג ז"ל רבו של התי"ט. ודברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין. וכ"ש שיש לנו להאמין לקול האות האחרון שחזר בו בתי"ט (והדר ביה בתר דקבלה מרביה) וכפי מה שהעידו שני עדים והם בעדותן זאת אינן נוגעין. וכך משמע לי בהדיא במדרש הנעלם. פרשת חיי שרה (ד' אמשטרדם דק"ל ע"א בסופו) וכן בזוהר תולדות (דקלה"ב) ועוד בזוהר ויצא (דקסד"א) וריש פרשת מקץ (דקצג"ב) ובפ' ויגש (דרז"ב) וכן עוד שם בסיום סדרא (דריא"ב בראשו) ובזוהר תרומה (ח"ב דקלח"א) ובהקדמת הזוהר (ד"ו) וכן מצאתי ג"כ בספר החיים. עיין במערכת המדות שכתב בשם שערי צדק (וכן ראיתי עתה בעיני בספר שצ"ד. מפורש כתוב. שלא יקרא בחי העולמים. אלא בחי העולמים. ר"ל פתוח. והרי זה מבואר שנמנע לקרותו בציר"י. וכך הוא בעיני כחרוף. שנראה כמאמין ועובד לרבוי ח"ו. והבן) וכן מפרשי ספר המערכת (דעז"א) כתבו בפשיטות שצ"ל בפת"ח. וכן מפורש עוד בריש שער שני מספר שערי אורה ע"ש. תהלה לאל חיי שהאיר עיני. והזמין לי עדים נאמנים לדברי. ונמצאו דברי חכמים הקדומים חיים וקיימים. ועוד הארכתי בספר לו"ש. והוספתי נופך על תשובות באנשי און כח גבורת מלאכת הדקדוק מהרש"ת ובע"ת. יעויין משם.

סליקא לה מסכת תמיד

הצעה למסכת מידות

עיין מה שהקדים הר"מ למסכתא זו. מענין התועלת הנמשך לנו מלמוד ענין זה. עתה בגלות. ומ"ש עליו תי"ט. **לכאורה** משמעות לשונם נוטה לומר שלעתיד יעשו בני ישראל אשר היו בימי יחזקאל. השומעים את דברי נבואתו בענין הבית השלישי. את הבנין ההוא. המה יבנוהו בידיהם. בצורתו ותכונתו אשר למדו אז מפיו. ככה יעשוהו בפועל לעתיד. והנה עם שסימנים מצא לו הר"מ. ע"פ פשוטו של מקרא (בס"י סמ"ג) שכתוב וישמרו את כל צורתו ואת חוקותיו ועשו אותם (וכן למד רד"ק משם ראיה לת"ה) אבל יש להפליא. איך נעלם מר"מ ורד"ק ונלוה עליהם התי"ט. מה שארז"ל. שהבית השלישי לא יהא מעשה ידי אדם (כמ"ש רש"י ותו' פל"ה) וכל המדרשים מלאים מזה. שאינו

אלא בנין בידי שמים (אע"פ שיחזור גשמי בלי ספק. כענין הלוחות שירדו מן השמים. ונתגשמו באויר העולם התחתון הזה. ככה יהא בהמ"ק העתיד בלי ספק. ע"ס שמוש) ולא חלו בו ידי ב"ו. ויורידהו ה' בנוי ומשוכלל פתאום. כי יהא נצחי לא יחרב עוד. ולא ישלוט בו אדם כראשון (אם ה' לא יבנ' בית שוא עמלו בוניו) ואף את"ל שיבנה ע"י אדם הלא ודאי לא יבנה אלא ע"י אליהו ז"ל ומשיח. כ"ש אחר שידענו שאין בנין ב"ש דומה לשלישי. רק בדברים מעטים. הא ודאי לא יבנה ולא יעשה הבנין הנכון והנשא ההוא. אלא ע"י רם ונשא וגבוה מאד. **אלא** העקר ההוא בכוונת למוד מסכתא זו. שמצוה לעסוק בתורת הבנין. ונחשב כאילו עוסקים בבנינו בפועל. כענין קריאת פרשת קרבן ולמוד סדר קדשים שנחשב כהקרבה ממש. ולהקרבה הלא צריך בית. וגם כדי שנזכור תמיד ונצפה שישוב ויבנה בית שלישי. ב"ב. ולא נתייאש ולא נסיח דעתנו מהגאולה וישועה הקרובה. **ובאמת** יש לשום לב. מה ראו חכמים על ככה לגלות קלוננו. להזכיר מה שאבדנו בעוננו. להיות חרפה לשכנינו. וקלסה לגויי הארצות. לשחוק וללעג מרבה להכיל. להעלות על שפתנו. ולזכור באור בנין בית תפארתנו. השמם והחרב בחטאינו. הלא טוב לנו לשתוק ממנו. כשכבה בבשתנו ותכסנו כלמתנו. כוסה קלון ערום וחכם יחשב. **על** כן אני אומר. כל זמן שאנו עוסקים בתורת בנינו. הרי הוא כאילו לא חרב. ועדיין עומד בנוי על מכונו. להקריב בו ג"כ בשלום פרים שפתנו אתנו. ע"ד שאמרו ז"ל כל העוסק בתורת עולה. כאילו הקריב עולה (ולכונה זו קראתי שם חידושי להלכות בית הבחירה **בנין בית הבחירה** ר"ל שבלמוד הלז אנו בונים אותו ממש. נוסף על הוראתו הפשוטה. שהוא מלמד איכות הבנין) והעוסק בלמוד בנינו. בונהו באמת בשמים מעלותיו וצורותיו הרוחניות. והגדתו על ארץ יסדה להחיש צאתו לפועל. לכן המזכירים את ה'. אל דמי לכם עד יכונן ועד ישים את ירושלם תהלה בארץ. כי על פי הדברים האלה כרתי ברית לעיני להתבונן על פתולה אלהים נפתלתי ירושלם הבנויה כעיר שחוברה קרית מלך רב. לחקור מצבה וגבולה הרריה ויסודיה אגלה בעזה"י. להבין בעבר. ולקחת ממנו שמץ דבר נשמע בה לעתיד. שתהא עכ"פ דוגמא מעין ירושלם הישנה הקדומה. וכמצוה עלינו בכתוב. סובו ציון והקיפוה וגו' למען תספרו ליום אחרון. כן יזכנו הי"ת ברחמיו לראות בטוב ירושלם ותחז בציון עינינו. אל ה' אלהינו. עד שיחננו. כי"ר אמן.